

dörzsölték egy kis sóval, meghintették porcukorral, mert már megecetesedett, „kerék alá tették, onnan is kivették”, mígnem rájöttek, hogy az eredeti volt az igazi, s felsóhajt a narrátor: „Édes sótlan Márta.”

A FRISS CIPŐ-TÖRTÉNETEK igazi értékét a fentiek kívül a nagyon természetesen kezelt műfajköziségében és humorában látom. Az áthallások, az ironikus célzások romantikus vadászkalandokat idéznek; giccset; népi műfajokat: szólást, közmondást, vásári rémhistóriát és rablóregényt – minden nagyképű fontoskodást mellőzve, könnyed és szórakoztató természetességben. Nem tudni, merre fog haladni az író. A naivságnak álcázott bölcsesség felé, a „sületlenségek” direkt túlhajtása felé, netán némi szépelgés veszélye is kísért? Ebben az első könyvben a nyilvánvalóan széles körű irodalmi tájékozódás máris markánsan egyéni látásmódot szolgál.

Doboss Gyula

AZ IRODALOM MINT INTELLEKTUÁLIS TEVÉKENYSÉG¹

Bényei Tamás: *Apokrif iratok*
(*Mágikus realista regényekről*)
Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen,
1997. 418 oldal, 550 Ft

Tamás Bényei: *Acts of Attention Figure and Narrative in Postwar British Novels*
Debrecener Studien zur Literatur 6., Peter Lang,
Frankfurt/M., 1999. 232 oldal

Bényei Tamás: *Rejtélyes rend.*
A krimi, a metafizika és a posztmodern
Akadémiai, 2000. 234 oldal, á. n.

(Hogyan közelítsünk az irodalomhoz?) Ezt az egyértelműen megválaszolhatatlan kérdést azért is jó mindig újra föltenni, hogy ne kerül-

jünk abba a helyzetbe, mint Villanelle, Jeanette Winterson SZENVEDÉLY című regényének hősnője, aki a vízen nagyszerűen jár, de úszni nem tud. Jó lenne persze egyszerre minden ismeretnek a birtokában lenni, és annak a képességnek is, hogy úgy tudjunk választani, hogy semmit se veszítsünk el, hogy semmiről ne kelljen lemondanunk, és mégis összefogott maradjon a tudásunk. A közelítés magában foglalja a szétszóródás és a félreértés lehetőségét is, ami lehet, hogy nem veszteség, hiszen egy nagyvonalú tévedés elvezethet egy nagyszerű(bb) megoldáshoz, még ha kerülő úton is. És inkább a gyümölcsöző tévedés megkockáztatása, mint a bizonyosság bebiztosításának mechanizmusa.

Közelítés nélkül nem mű a mű, amely játszadozik bár a proximitással, mégsem engedi soha igazán közel a közelítőt, aki éppen ebben a közelítő keresésben vétheti el leginkább a találat. Még akkor is, ha a legpontosabban próbálja végigkövetni: szó szerint vagy távol a szó szerintségtől; különböző módszereket és technikákat alkalmazva: akár a könnyed és naiv, akár a tudós és távolságtartó vagy a beleérző és tudatlan olvasást követve. Nem mondhatjuk, hogy az ártatlanság pozíciójából, mert tudjuk, hogy olyan nincs: nincs ártatlan szem, nincs tiszta lap, balítéletek foglyai vagyunk. Eleve. Holott általában értelmezésben vagyunk, és a szöveg engedi a megközelítést, semmit nem rejt el, ott van teljes egészében, felajánlja magát olvasásra: szó szerint vagy allegorikusan, analogikusan vagy metaforikusan, allegorikusan, metaleptikusan vagy szillettikusan.

Még többszörösebb áttételek sora kezdődik, amikor egy olvasatról/olvasásról kell megszólalni: hogyan lehetséges kijönni az értelmezés barlangjából, meglátni a fényben a művek másféle arcát: nem tudjuk biztosan, hogy a kirajzolódó árnyékokat találgatjuk-e vagy a valódi tárgyat. Az írás rögzítette változást az olvasásnak újra mozgásba kell hoznia. Az olvasat azonban újra csak rögzít. Még a rögzítéssel szembeni kétségeit és elbizonytalanításait leginkább megfogalmazó és önmagában hordozó szöveg is – bizonyos vonatkozásban – mozdulatlan.

Harold Bloom beszél azokról az áttételekről, melyekkel minden írás és maga a szöveget író is szembe találja magát: az írás sok másik írásból (írás alapján) születik meg, és mindig

¹ J. L. Borges írja: Poe-tól „származik az irodalomnak mint intellektuális tevékenységnek a felfogása...”. In: Az ŐS KASTÉLY. Esszék. Európa, 1999. 105. o. Részben innen kölcsönöztem a címet.

az a kérdés, mennyire lehet ezeket a hatásokat redukálni vagy kikerülni a hatásuk alól. Minden olvasat sok (más) olvasás eredménye, a kritika pedig egy mély tautológia diskurzusa – és egy szolipszistáé, aki tudja, hogy amit gondol, az igaz, de amit mond, elvétí az igazságot. A kritika rejtett gyökerek tudásának művésze, mely szövegről szövegre vándorol.² A helyzet feltette kérdés az is, hogy mennyire lehet megfeleledkezni és tudatában lenni annak, hogy az irodalom nyelv is, és nem csupán nyelv, hogy egyszerre tudjuk, hogy a nyelv világteremtő és ugyanakkor ennek eszköze is; hogy önmaga komolyan vétele, de paródiája és iróniája is egyszerre, hogy az olvasóról és az olvasatról is mond valamit, amikor önmagáról beszél, és mégsem mond semmit, hisz az olvasó nem csupán az olvasatban megjelenő nyelv. Ily módon az olvasat sem csupán a mű maga: több is, kevesebb is, az is és más is. Ahogy Rushdie könyvével kapcsolatban Bényei Tamásnál olvashatjuk: „Az értelmetlen világ, történelem által ide-oda dobált, szétforgácsolt szubjektum[a] önmagát eleve jelen lévő, transzcendens jelentést garantáló autoritásként allegorizálja. A szöveg ugyanakkor tisztában van a megalapító hiány begyógyíthatatlanságával, önmaga metaforizálási-megnevezési vágyának alaptalanságával, a pre-textus belső megalapozottságával. Az allegória így önmaga megalapozási kísérleteinek olvasásává, önmaga olvashatatlanságának, lehetetlenségének olvasásává válik.”³

Talán a legfontosabb kérdés ebben az összefüggésben – és úgy tűnik, Bényei Tamás számára is – az, hogy miként olvassunk. Hogyan lehet úgy elmondani az olvasás élményét, hogy az mások számára is felidézze az élményszerűséget, miképpen lehet vonzóvá tenni mások számára saját vonzódásainkat? Lehet-e hatáskeltés nélkül hatást elérni? Hogyan olvassuk az olvasatot? Úgy, ahogyan Montaigne javasolja, hogy az élvezet vezéreljen bennünket, és csak örömet keltő könyveket olvassunk, ahogyan Füst Milán is csak Shakespeare-t volt hajlandó olvasni élete vége felé? Vagy nyugodjunk bele, hogy sok könyv inkább erőfeszítés

kíván, mintsem örömet szerez? El lehet-e választani a kettőt? Aggódjunk-e az olvasástól és a hatástól vagy sem?

(A szerzői pozícióról) Bényei Tamásnak három könyve jelent meg négy év alatt (1997 és 2000 között). Ez a három könyv egyrészt tizenkét regény részletes elemzését-értelmezését tartalmazza, másrészt egy tematikus vonal mentén számtalan regény olvasatát adja.⁴ A REJTÉLYES REND című kötet monográfia, mely a kortárs antidektívregények és előzményeik bemutatását tűzi ki célul, s a (korábbi változathoz képest megújított) cím is kifejezi azt a szerzői szándékot, mely szerint „a rend (a klaszszikus krimi) és a rejtély szembeállításánál most érdekesebbnek tűnik számomra a két műfaj (fogalom, jelenség) kölcsönös egymásba foglaltsága, a rendben már eleve törvényszerűen meglévő rendtelenség és rejtély”. (7. o.) Az APOKRIF IRATOK „felvázolja a mágikus realista írásmód sajátosságait, és a kategória történetét ismertető fejezet után” (16. o.) áttekinti az általa mágikus realistának tekintett regények közös vonásait. A könyv második felében pedig egy-egy (ténylegesen öt: García Márquez: SZÁZ ÉV MAGÁNY, T. MORRISON: SALAMON ÉNEK, S. RUSHDIE: AZ ÉJFÉL GYERMEKEI, A. CARTER: ESTÉK A CIRKUSZBAN, G. SWIFT: LÁPVILÁG) regény részletes elemzése található. Az angol nyelven írt könyvben hét angol regény (köztük egy trilogia, így ténylegesen itt is öt szerző öt művéről van szó) elemzését találjuk (E. WAUGH: BRIDESHEAD REVISITED, J. FOWLES: THE FRENCH LIEUTENANT’S WOMAN, W. GOLDING: RITES OF PASSAGE, CLOSE QUARTERS, FIRE DOWN BELOW – az ún. SEA TRILOGY –, J. WINTERSON: THE PASSION, I. MCEVAN: THE INNOCENT), noha nem monografikus céllal, hiszen „nem épül egyetlen összefüggő tézisére, nem szándéka, hogy a (II. világ)háború utáni brit regényről átfogó képet adjon, sem pedig az, hogy a jelenlegi kritikai kánont vizsgálja felül”. A művek – a szerző bevallása szerint – nem reprezentatív értékük miatt választottak ki, és bár számára „mindegyik a korszak jelentős és erőteljes

² In: Harold Bloom: THE ANXIETY OF INFLUENCE. Oxford U. P., 1973. 93–96. o. H. Bloom ebben a könyvében főleg a költészetéről és a költői hatásról, kritikájáról beszél, én itt most, megfelelően a témához, a kritikai szálát erősítettem fel.

³ Bényei Tamás: APOKRIF IRATOK. I. m. 242–243. o.

⁴ Bényei Tamásnak összesen négy könyve jelent meg. Az első: ESENDŐ SZÖRNYEINK ÉS MÁS TÖRTÉNETEK. JAK, 67, Pesti Szalon, 1993. Ennek egyik írása a REJTÉLY ÉS REND. A METAFIZIKUS DETEKTÍVTÖRTÉNET (19–32. o.), mely a REJTÉLYES REND előzményének tekinthető. A könyv előszava szerint ez a könyv a megjelenés előtt kilenc évvel íródott.

brit regényei közé tartozik, nem szándéka kijelölni velük irányzatokat vagy tendenciákat”. (9. o.) A kötet az összetartó erőt a könyvön kívüli szándék és cél alkalmazásából nyeri, amelyet Vladimir Nabokov ír le, s melyet a cím is idéz: a figyelem cselekedetei („acts of attention”) azt a mentális erőfeszítést jelentik, amelyet a narrátor (minden valószínűség szerint az író szeleme, aki/ami az egyik főszereplő) azért tesz, hogy erős koncentrációval bele tudjon helyezkedni a fizikai tárgyak (egy toll, egy íróasztal, egy szoba) történetébe; maga a figyelem aktuusa az, amely a dolgokat egész múltjuk láthatóságának értelmében transzparenssé, áttetszővé teszi. Nabokov szavaival: „Az áttetsző dolgok azok, melyeken keresztül a múlt felragyog!” (9. o.) Mindez leírni látszik Bényei Tamás szerzői ars poeticáját és olvasói-írói intencióit: „Azért kölcsönöztem ezt a terminust, hogy egyfajta attitűdöt jelezsek, amelyet reményeim szerint alkalmazni tudok az itt olvasott regényekkel szemben, és nem azért, mert azt gondolom, hogy a művészi és kritikai diskurzus összeolvadása eltörli a különbséget az én szövegem és a fikciók szövege között, vagy mert az itt követhető interpretációk versenyre vólnének kelni a művekkel.” (9. o.)

A három előszóból röviden kirajzolódik egy irodalomtudós olvasói-szerzői magatartásmódja, melyet a kötetek majdnem be is teljesítenek. Bényei Tamás olyan elemző, aki a szoros olvasat megkívánta figyelemösszpontosítással világitja át a műveket, megtart egy bizonyos távolságot az olvasottakkal szemben, és a primer szöveget és olvasatát nem tekintti egyenlőnek. Teszi mindezt figyelemre méltó elméleti felkészültséggel, az összefüggések és átfedések felismerésével, az absztrakciók és a konkrétumok arányának fenntartásával. Elméleti beállítottságát főként az (egyébként nagyrészt Európából származó) amerikai teoretikusok – Paul de Man, J. Hillis Miller, Derrida – és az általuk olvasottak széles köre (pl. Nietzsche, a pszichoanalízis: Freud és Lacan, a francia irodalom/elmélet is, Barthes, Baudrillard, Bataille, Kristeva, Foucault; ugyanakkor a posztmodern irodalommal foglalkozók: L. Hutchinson, B. McHale, J. Barth és még sokan mások) alakítják ki; ez Bényei Tamás könyveiben a retorikai-nyelvi szempontokat előtérbe helyező olvasás és olvasat elsődlegességében jelenik meg, és összefonódik saját kutatásainak eredményeivel és invenciókat sem nélkülöző felis-

meréseivel. Az elemzett regényeket elsősorban olyan szöveggként és írásmódként látta, melyek a nyelv lehetőségeit igyekeznek a végső határokig vagy határtalanságokig kiterjeszteni, és az írástechnikai bravúrok, a retorikai eszközök – különböző figuratív és narratív elrendezések, chiazmusok, paranomáziák, katakrézisek etc. – segítségével feltárni a regények szövevényes szövegvilágát. A mágikus realista regényeket az általánoson elfogadott társadalmi vagy territoriális megközelítés helyett egyfajta sajátos (posztmodern) írásmód megjelenéseként gondolja el, az angol regényeknél a trópusok szerepét hangsúlyozza, az antidetektívregényeknél pedig a műfaj felforgatásának és újrafelhasználásának ellen- és posztmodern változatai foglalkoztatják. Könyveiben a figyelem tárgyai a régi-új technikák és írásmódok, a regényírók világteremtő eszközeinek és játékaiknak felfedése és működtetése, a szövegek retorikai rendezése/rendezettsége.

(Egy olvasás térképe) Mindez nem tartozik a revelatív felismerések közé – és ezt Bényei Tamás is tudja –, hiszen majdnem evidencia a regény történetében, hogy a '60-as évek körül „a kimerülés irodalma” után (John Barth) megjelenik „az újrafeltöltődés irodalma”: itt találkoznak és csapnak össze a filozófiai és irodalmi diskurzus dekonstrukciós ekvivalenciájának kísérletei, az elmélet és szépírás határainak lebontása és a tradíciók (például DON QUIJOTE, TRISTRAM SHANDY) újrafelfedezése. Bényei Tamás erre a tényre és tudásra fűzi fel elemzéseit. Azért lényeges ez, mert a dekonstrukciós olvasattal szemben azt a kifogást szokták említeni, hogy az egyes művek elemzését mellékesnek tekinti, és csupán a szöveggel mint önmaga lebontását felfedő szöveggel foglalkozik. Nem állítható, hogy Bényei Tamás kizárólag ennek az olvasási módnak kötelezte volna el magát, inkább, hogy ismeri és alkalmazza; felfedezi a szöveg „kettős kötéseit”, a nyelv követetetlen játékait és ellentmondásait, de néha ki is lép ebből a körből. Éppen akkor válnak érdekesebbé elemzéseit, amikor nemcsak a nyelvi szempontok mentén olvas, hanem az egyes regényekre vonatkozóan kitekint például etikai-morális jelenségekre is. Két könyvének (APOKRIF IRATOK, ACTS OF ATTENTION) tizenkét regényelemzését a harmadik kötetben – bár tematikája a detektív- és antidetektív-re-

gények elméletének bemutatása – több mikroelemzés egészíti ki (például Poe, Borges, Eco egy-egy művének részletezésével), így mind az intenzív, mind az extenzív olvasásnak teret enged, amennyiben az APOKRIF IRATOK-ban és az ACTS OF ATTENTION című könyvében kevesebb könyv alapos olvasatával találkozunk, a REJTÉLYES REND pedig egy témához fűződő nagyszámú regény elrendezését tűzi ki célul. Bényei Tamás könyvei úgy beszélnek a regényről, mint egymással szoros kötelékben és összefüggésben lévő és bár változatos és változékony, mégis egységes univerzumról, rávilágítva azokra a szálakra, melyek a regényeket mind vertikálisan (időben elrendeződőként), mind horizontálisan (a tematika, a struktúra vagy írásmód mentén) rendezik el. A hangsúlyokat is a jelentős, már kanonizálódott regényekre helyezi, Garcíá Márquez, Rushdie, valamint Fowles és Golding műveire, illetve Poe-tól indítja a klasszikus detektív történet hagyományát, itt is érintve a kánonképződés kérdéseit.

Hangsúlyosnak tűnik mindez, mert napjainkra a regény (és még inkább a detektívregény) perifériális, komolytalannak tekintett műfajból elismertté és komolyan veendővé – s nem kevésbé népszerűvé – lépett elő, mégis őriz valamit a korábbi ambivalenciából. Bár Croce szerint „Az az állítás, miszerint egy könyv regény, allegória vagy esztétikai értekezés, körülbelül annyit ér, mintha azt mondanánk, hogy sárga a borítója, és a harmadik polcon balra található”,⁵ mégsem tagadható, hogy egy-egy írásmódnak vannak sajátosságai. Bényei Tamás könyveiben felszínre kerülnek a regény írásmódjának megkülönböztető jegyei, de a műfajon belüli elméleti problémák is, illetve választásai és olvasata arra világítanak rá, hogy mennyire nem problémamentes maga a műfaj sem; például a mágikus realista regények meghatározása és behatárolása vagy egy bizonyos korszak – ha nem is reprezentatív, de jelentős – szövegeinek feltárása, mint a II. világháború utáni angol regények vagy a különböző beszéd- és írásmódok összeolvasztásával működő detektívregény. Azt is felvázolja, hogy miképpen őriz a diskurzus változatosságát a regény olyan módon, hogy egyesíti a különböző írásmódokat az esszétől a paraboláig, a leírástól a jellemzé-

sig, a mítosztól az értekezésig, s még inkább így van ez, amióta egy abisszikus láncolatot elindítva reflektál saját írásmódjának változatosságára.

Ha Bényei Tamás könyveit egymás mellé helyezzük, nyilvánvaló szerzőjük regény mellett döntése, és – négy könyve alapján – ezen belül is főként a XX. századi angolszász, illetve latin-amerikai, spanyol nyelvű regény és -elmélet iránti érdeklődése rajzolódik ki. Mindez olyan teoretikus olvasat mentén kapcsolódik össze, melyet a szövegek átjárhatóságának felmutatása és a regények világának alapos ismerete jellemez. Az átjárhatóság és összehasonlíthatóság elvét követve nem hierarchizál a regényműfajon belül, sőt inkább tágít a regényhez kapcsolható epikai műfajok felé, és a hivatkozott regényekkel is egyenrangúként bánnik. Sok felismerés és apró részlet érzékeny észrevétele jellemzi az elemzéseket, az APOKRIF IRATOK történeti bevezetőt tartalmaz, az ACTS OF ATTENTION elemzéseit a mitikus utalások is gazdagítják, a REJTÉLYES REND-be is beleszövegednek historikus elemek, mégis mindezek úgy tűnnek, mintha egy archaikus, felejthető megközelítés relikviái lennének a lingvisztikai-retorikai elemzés mögött. Így aztán mégsem sikerül teljesen kikerülnie annak az olvasatnak a csapdáját, mely miközben az elbizonytalanításokra és megrendítésekre hívja fel a figyelmet, erős és visszautasíthatatlannak tűnő állításokat tesz; írásmódjának racionalitása, nyelvi megoldásai helyenként monotonizálják, mechanizálják olvasatait. Bár írói világában nem hiányzik a logosz mellől a phüszisz sem, de az élménynek és az örömmek az intellektus és a ráció mögött jut hely, a szofisztika megelőzi a csodálkozást, a tudós olvasat az élvezetet. De könnyű-e vonzódásainknak úgy hangot adni, hogy amit gondolunk, és amit sikerül ebből közvetítenünk, az másokat is megérintsen?

(És a mese bővölete?) Bényei Tamás könyvei egészek, pontosak, tárgyismeretük lenyűgöző, rendezettségük logikus, a szerzői beszéd áttekinthető, tudós és magabiztos. A hiányérzetet hiánytalanságuk tünete kelti. (És most csupán arról van szó, hogy kérdéseim egy másfajta olvasat megközelítési szempontjait vetik föl.) Hol marad az a rés, mely az olvasásnak abból az alázatából fakad, mely f/elismeri, hogy minden értelmezés csak a tehetséges értelmezések

⁵ Idézi Borges: A KRIMI. In: AZ ŐS KASTÉLY. Esszék. Európa, 1999. 102. o.

egyike? Hogy az előttünk megmutakoztót mindig csak egyféleképpen látjuk, bármennyire is körüljárjuk? Hogyan lehet úgy megszólalni, hogy a válaszok mellett fennmaradjon a műre való további kérdés lehetősége is? Nemcsak fenomenológiai, de kritikai kérdés is, hogy mennyire engedjük feltárujni a művet magát. Nem kockáztatjuk-e, illetve mennyire kockáztatjuk, hogy a megszólalás fölébe kerekedik a műnek? Bényei Tamás bevezetőinek szavai szerint tud arról, amit – az ontológiai differencia mintájára – talán esztétikai differenciának nevezhetnénk, és amely a mű és a műről való beszéd különbségében mutatkozik/mutatkozhatna meg – de amit az előszóban szándéklént előlegez, azt a főszöveg nem teljesíti be: az elemzések mintha túlnőnének a primer szövegeken, a részletező, mindennek a feltárására irányuló olvasat ellentmondani látszik a szerzői ars poeticának.

A differencia valódi fenntartása esetén jobban megőrződik (a mű kiváltotta) rácsodálkozás, a meglepődés és a heurisztikus létfelismerésből fakadó öröm, melyet az olvasás folyamata során tapasztalhatunk, és amely – éppen, mert végleges válaszok és megoldások nélküli –, újabb olvasásokat indít újtjukra. Ha egy olvasat nem meríti ki teljesen az intellektuális és mentális kényelmetlenségérzetet, akkor a mű esélyt kap arra, hogy megmaradjon mindig újat és mást mutató mozgásában. Így nincs megoldása, és nem kelti az egymegoldásos olvasat illúzióját sem. Ekképpen esetleg a *beavatás* tragédiája, a *szenvedély* démoni és mesés ereje, az *ártatlanság* ambivalenciája⁶ a közvetítés révén is hat, és nemcsak az írói techné cselvetései és játéka mutatkoznak meg, hanem mindaz, ami (még) az írói szándékot (is) meghaladja. Hiszen nincs abszolút pozíció. Sem írói, sem újrírói, sem kritikusai.

Harold Bloom idézi és terjeszti ki az értelmezésre is a Zimzum fogalmát,⁷ mely a Teremtő visszavonódása vagy ön maga visszavonása a teremtés érdekében, azért, hogy lehetővé tegye a teremtést, mely nem ő maga. Ez a terem-

tő visszavonódás minden teremtésre érvényes lehet: egy (mikro)világot létrehozó írás szerzőjére is, aki egyben olvasó – Paul de Man Nietzschét idéző kifejezésével *Überleser* –, egy fikatív önmagát meghaladó olvasó, aki egyidejűleg negatívan betölti, de túlradóan meg is haladja énjét. Az ilyen olvasó egyszerre vak is és áttetsző is a fénytől, öndekonstruált, teljesen tudatában lévén annak, hogy elválasztott mind a szövegtől, mind a természettől.⁸ Persze mindez csak mint minta, mint elérendő és megközelítendő cél szerepelhet minden olvasó-író számára (e sorok írója számára is), hiszen nincs tökéletes olvasás, és ez az olvasói modell is csak egyike a lehetséges olvasói elképzeléseknek. Amikor Borges Poe-t említi az elsők között, akik az irodalmat intellektuális tevékenységként fogták fel, arra is gondolkunk kell – és ez a teoretikus tudás szintjén a REJTÉLYES REND-ből is kiderül –, hogy Poe egyike volt azoknak is, akik az emóciókat, a szenvedélyeket, tehát a rációt és logikát bomlasztó jelenségeket is beleírták műveikbe. Úszott is, vízen is járt.

Bényei Tamás könyvei fontos kézikönyvek, kutatásai olyan területre irányítják a figyelmet, mely kiegészíti a magyar irodalmi recepció palettáját, s amely hozzájárul a szükséges ki- és rátekintéshez. Még vonzóbbá és termékenyebbé válhatna kutatása, ha a témához kapcsolódó és általa utalásként ugyancsak említett magyar vonatkozásokat – mind a mágikus realista, mind az antidektívregények összefüggésében – a későbbiekben kibontaná, akár (a ma talán már nem igazán divatos) összehasonlításokat is megtéve. Előszavai (és máshol megjelent írása is)⁹ előlegezik ennek a tervnek a beteljesítését is, s ez folytatása (lenne) annak a hagyománynak, mely a századelőre nyúlik vissza, és amelyet főként a *Nyugat* írói követtek: egyben és egyként nézni és láttatni a magyar és világirodalmat, a (kortárs) magyar és külföldi regényt.

Máthé Andrea

⁶ J. Winterson: A SZENVEDÉLY, W. Golding: A BEAVATÁS, I. McEvan: AZ ÁRTATLAN című regényekre utalok.

⁷ Vö. Harold Bloom: KABBALAH AND CRITICISM, The Seabury Press, 1975 és A MAP OF MISREADING, Oxford University Press, 1975 – most ez utóbbit idézem.

⁸ Harold Bloom: A MAP OF MISREADING. I. m. 5. o.

⁹ Bényei Tamás: HÁY JÁNOS ÉS A MÁGIKUS REALISTA PRÓZA ROKONSÁGA. *Kritika*, 1977/7.